

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.04

Національна академія внутрішніх справ

(03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1)

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Шевченко Олени Станіславівни

**«Концепція солідаризму: історія, теорія та практика
впровадження в Україні», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія
держави і права; історія політичних і правових учень**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В умовах глобалізації та інтеграції сучасного суспільства важливою є проблема погодження та солідаризації інтересів, цінностей і потенціалів учасників суспільних відносин. За таких умов концепція солідаризму, для якої це питання є основоположним, набуває актуальності та стає затребуваною.

Сучасний трансформаційний період суспільного розвитку, якому властиві зміни форм суспільного життя людей і, насамперед, суспільних комунікацій, зумовлює поступове утвердження нових форм громадянського суспільства. І суспільство, і держава в умовах демократизації та євроінтеграційних процесів зазнають радикальних трансформацій. Процес суспільної трансформації, що відбувається сьогодні в Україні спричиняє певні зміни і в системі суспільних цінностей. Однією із найбільш важливих проблем в цій ситуації стає формування системи цінностей, яка б передбачала гармонію особистих і суспільних інтересів.

В умовах глибокої суспільної трансформації необхідним виявляється певний перегляд сформованих до цього духовних підстав життя суспільства. Наразі «не працює» розрахунок на державу в усіх важливих питаннях суспільного життя. Солідаризм є своєрідною стратегією мобілізації соціуму в період серйозних криз або загроз.

Усе це зумовлює актуальність вивчення ідеї солідаризму у працях видатних представників вітчизняної та зарубіжної суспільної думки. Такі ідейні пошуки мають мобілізувати громадянське суспільство у напрямі готовності та практичної здатності громадян відстоювати свої права, поєднуючи індивідуальну свободу із суспільною солідарністю.

Концепція солідаризму представляє безперечну цінність як для теорії, так і практики державотворення сучасної України. Тому, обрана дослідницею тема, поза всяким сумнівом, відзначається значним евристичним потенціалом та актуальністю, особливо з огляду на сьогоденні процеси державотворення та правотворення в Україні.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій. Ознайомлення з дисертаційним дослідженням, авторефератом та опублікованими працями автора дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у них, обґрунтовані на достатньому науковому рівні.

Структура дисертаційної роботи, що складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел, відповідає задачам та логіці дослідження. Повний обсяг дисертаційного дослідження містить 263 сторінки комп'ютерного тексту (у тому числі 7 додатків).

Методологічну та теоретичну основи дослідження складають праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених, які розкривають сутність, особливості концепції солідаризму (підрозділ 1.1). Емпіричну базу дослідження склали результати досліджень Центру Розумкова, Фонду «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва», соціологічної служби «Ukrainian Sociology servise» та соціологічного опитування громадян України в м. Києві (200 респондентів).

Список використаних джерел становить 258 найменувань (сс. 209-231 дисертації).

У процесі дослідження концепції солідаризму та втілення її в суспільну практику, автором застосовано філософські, загальнонаукові та спеціально-юридичні методи і принципи наукового пізнання.

Достовірність та наукова новизна одержаних результатів.

Оцінюючи новизну, повноту, достовірність, обґрунтованість та інші властивості дисертації, одразу слід зазначити, що вона є завершеним комплексним дослідженням актуальних теоретичних та праксеологічних аспектів концепції солідаризму в сучасних умовах, в якій сформульовано нові науково обґрунтовані положення, що мають суттєве значення для теорії держави та права.

Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, відображено в 17 наукових працях, з яких чотири – у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, одна – у фаховому науковому виданні іншої держави, одинадцять тезах виступів на науково-практичних, науково-теоретичних конференціях та круглих столах та одна стаття – в іншому друкованому виданні України, що додатково відображає результати дослідження.

Такий комплексний підхід дозволив всебічно розглянути питання, що стосуються досліджуваної теми та запропонувати науково обґрунтовані висновки та рекомендації, які можуть бути використані в подальших наукових розробках з цієї проблематики. Виходячи з цього, можна стверджувати про достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні.

Мета дисертаційного дослідження полягає у пізнанні сутності теоретичних положень концепції солідаризму в сучасних умовах та з'ясуванні можливості практичної реалізації концепції солідаризму в процесі реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні.

Для успішного досягнення мети дисертаційного дослідження здобувач поставив перед собою відповідні задачі, зокрема: дослідити ступінь наукової

розробки проблеми та окреслити джерельну базу дослідження, виділивши власну періодизацію; визначити методологію дослідження концепції солідаризму; сформулювати поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму; охарактеризувати соціальну та ідеологічну основи формування концепції солідаризму; розкрити сутність концепції солідаризму на основі аналізу поглядів європейських мислителів та представників національної політико-правової думки; визначити загальні закономірності становлення, функціонування та розвитку держави і права в концепції солідаризму, з огляду на аналіз теоретичних положень концепції солідаризму; з'ясувати роль культури у формуванні та розвитку концепції солідаризму; висвітлити теоретичну модель реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні в аспекті концепції солідаризму; проаналізувати Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI та запропонувати напрями його удосконалення; розробити та запропонувати пропозиції щодо визначення ролі концепції солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію (с. 18-19). Поставлені задачі визначають напрями наукового пошуку здобувача, його проміжні й кінцевий результати та послідовність досягнення мети.

Дисертантом чітко визначено об'єкт і предмет дослідження (ст. 19). Варто звернути увагу на використання О.С. Шевченко для написання роботи значної джерельної бази, що підтверджено її аналізом у першому підрозділі «Історіографія дослідження концепції солідаризму» (ст. 25-51). Теоретична частина дисертації на сьогодні містить один з найбільш повних оглядів західних та вітчизняних наукових праць, присвячених концепції солідаризму.

Ознайомлення зі змістом дисертаційного дослідження, опублікованих автором наукових праць та автореферату дозволяє зробити висновок, що результати отримані здобувачем, носять самостійний і творчий характер, відображають його особистий внесок та характеризуються науковою новизною, що підтверджується наступним:

– огляд літератури за темою дослідження засвідчив те, що теоретичне осмислення концепції солідаризму носить комплексний міждисциплінарний характер. Ця політико-правова концепція розглядається не лише представниками різних галузей юриспруденції, а й фахівцями з історії, соціології, політології, культурології, етнології, філософії, релігієзнавства, економіки тощо (ст. 25). Значним здобутком дисертантки є запропоноване авторське визначення поняття солідаризму як «Третього шляху», що на противагу ліберальним концепціям «невтручання», концепції колективізму, обґрунтовує необхідність державного регулювання, прийняття соціально зорієнтованих законів і ґрунтується на ідеї солідарної взаємодії (ст. 32).

– належну увагу дисертант приділив висвітленню методології дослідження концепції солідаризму. Зважаючи на предмет дисертаційного дослідження, продуктивним в плані пізнавальних можливостей виявився діалектичний метод, який дозволив розглянути солідаризм у всій сукупності його зовнішніх і внутрішніх зв'язків як динамічний феномен, що постійно розвивається. Здобувач пропонує розуміти суспільство, за цим методом, як систему відносин, передусім, економічних, політичних, культурних, екологічних, соціальних, сімейних та ін., що постійно розвивається (еволюціонує) в напрямку набуття якостей (властивостей) громадянського суспільства (ст. 61).

– трактування солідаризму потребувало від автора систематизації та класифікації наукових підходів із погляду на політико-правові, соціально-політичні, державно-правові та філософські аспекти (ст. 70).

– вперше теоретично обґрунтовано сутність концепції солідаризму, яка полягає в утвердженні національної єдності, формою якої є держава; духовної цілісності; соціальної гармонії; класовому примиренні, перерозподілі багатств тощо (ст. 104).

– вагомим компонентом другого розділу є визначення загальних закономірностей становлення, функціонування та розвитку держави і права в аспекті концепції солідаризму. Науковий та практичний інтерес викликає

обґрунтування держави явищем похідним від права, оскільки останнє виникає та цілком може існувати і без державності (ст. 116).

– дисертантом вперше обґрунтовано роль культури у формуванні концепції солідаризму. Основний акцент зроблено на таких поняттях, як: «традиції», «звичаї», «обряди», «ритуали», «символіка», які є не лише своєрідними шляхами та способами збереження усього духовно-культурного спадку, а й складовими на шляху становлення солідаризму (ст.141).

– сформульовано пропозицію щодо удосконалення Закону України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI. Дисертантом визнано, що суттєвим кроком у цьому напрямі є розробка та реалізація проекту Закону України «Про соціальне партнерство». Апелюючи до концепції солідаризму як фундаментального елемента інтеграції України до Європи, дисертантом встановлена важливість доповнення Розділу II Органи соціального партнерства статтею Інститут проблем солідаризму (Центр вивчення проблем солідаризму) (ст. 207).

– удосконалено теоретичну модель реформування громадянського суспільства в Україні на основі вивчення світового досвіду утворення спеціальних служб із надання державних послуг (ст. 151). Заслуговує на увагу положення про благодійність, як системну практику та індикатор рівня соціальної солідарності в суспільстві (ст. 155). Запропоновано зміни до Конституції України стосовно необхідності створення оптимальних конституційно-правових умов для реалізації принципу визнання місцевого самоврядування первинним суб'єктом та основним носієм функцій та повноважень територіальної громади (ст. 159).

– збагачено систему теоретичних знань щодо необхідності впровадження концепції солідаризму, яка здатна забезпечити у суспільстві внутрішню єдність, розвиток середнього класу, мир та безпеку, налагодити міжнародну співпрацю.

– здійснено аналіз соціальних та ідеологічних передумов формування концепції солідаризму у контексті державотворення та ідеї про гіпотетичну можливість розвитку суспільних і державних інститутів.

Практична значущість дисертації полягає в можливостях використання її основних положень і висновків у: *науково-дослідній діяльності* – для подальшого розвитку теоретико-правових знань юридичної науки, які стосуються реалізації концепції солідаризму (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.); *законодавчому процесі* – для подальшого удосконалення законодавства, що регулює реалізацію концепції солідаризму, під час розробки правового регулювання функціонування неприбуткової наукової організації Інституту проблем солідаризму (Центру вивчення проблем солідаризму) та з метою нормативно-правового забезпечення державно-владних рішень стосовно питань розвитку держави та суспільства в аспекті концепції солідаризму в умовах забезпечення консолідації соціуму; *освітньому процесі* – при викладенні курсів теорії держави та права, економічної теорії, соціології політики, галузевих та міжгалузевих юридичних дисциплін, розробці методичних і навчальних матеріалів з курсів «Теорія держави та права», «Історія вчень про державу та право». Крім того, окремі положення можуть використовуватись для підготовки та проведення занять з таких дисциплін, як «Правознавство», «Історія України», «Порівняльне правознавство», «Філософія права», «Соціологія права», «Юридична психологія» тощо, а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи курсантів, студентів та слухачів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 8 жовтня 2018 р.).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Принципових зауважень до загальнотеоретичних положень, викладених у роботі, немає. Разом із тим, дисертація О.С. Шевченко не позбавлена деяких дискусійних чи суперечливих положень, до найбільш суттєвих з яких слід віднести такі:

1. У Вступі автором зазначено, що ідеологи українського національного руху – М. Сціборський та О. Бойдуник, пізніше В.-Ю. Данилів у своїх працях критикували пануючі на той час доктрини лібералізму і соціалізму, пропонуючи солідаризм, як альтернативу цим доктринам. Більшої новизни та змістовності положенням автора надало б послідовне використання порівняльно-правового методу при з'ясуванні переваг досліджуваної концепції солідаризму з класичними політичними ідеологіями, такими як: лібералізм, консерватизм, соціалізм, соціал-демократія. Причому йдеться не про «просто» описання цих концепцій, а визначення спільного та відмінного між ними, виокремлення можливостей використання їх надбань у практиці сучасного державотворення.

2. Позитивно сприймаючи й підтримуючи автора в прагненні проаналізувати поняттєво-категоріальний апарат концепції солідаризму, що є важливою складовою даного дослідження, слід зазначити, що при визначенні змісту та обсягу таких понять як: «солідаризм», «солідарність», «соборність», «консолідація», «солідаризація», «соціальне партнерство» було б доцільно виявляти їх суттєві ознаки (ст. 70,74).

3. У підрозділі 2.2. «Держава і право в концепції солідаризму: їх загальні закономірності становлення, функціонування та розвитку» обґрунтовується виокремлення підходів щодо черговості та причин виникнення феноменів держави і права, що знайшли своє відображення у працях прибічників ідеології солідаризму, проте, з тексту дисертації не прослідковується до якого саме із перелічених підходів схиляється дисертант. Про це доцільно було б вказати як у тексті дисертації, так і в авторефераті (ст. 144-145).

4. Безсумнівно здобутком автора є спроба проаналізувати перспективність реформування інститутів державної влади та громадянського суспільства в Україні у світлі концепції солідаризму. На думку автора, наразі Україна має реформувати систему органів публічної влади та формувати партнерські відносини між владою та громадянським

суспільством. З огляду на це, потребує додаткового пояснення під час захисту розуміння автором сучасного громадянського суспільства та можливостей його реального впливу на державно-правові реформи в Україні.

5. У підрозділі 3.2. «Роль солідаризму у реалізації стратегічного курсу України на європейську інтеграцію» авторка зазначає, що концепція солідаризму обумовлює об'єднання громадян усіх національностей в системі державної солідаризації (с. 199). Додаткового обґрунтування автором потребують положення щодо сутності та змісту «державної солідаризації» та поширеності ідей солідаризму у вітчизняному державно-правовому просторі.

Викладені вище міркування жодним чином не знижують загального позитивного враження від рецензованої дисертаційної праці, що характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку.

ВИСНОВОК

Дисертація О.С. Шевченко є завершеним комплексним дослідженням, в якій сформульовано нові науково обґрунтовані положення, що мають суттєве значення для теорії держави та права. Загальні висновки та результати дослідження, їх повнота, методологічні прийоми принципових зауважень не викликають. Вагомість та значення наукового доробку, отриманого дисертантом, поза сумнівом, заслуговує високої оцінки.

Дисертаційне дослідження оформлене відповідно до встановлених вимог. Вступ містить усі необхідні пункти. У ньому чітко сформульовано мету, об'єкт, предмет, задачі та методи дослідження. Не викликає заперечень трактування новизни.

Автореферат дисертації О.С. Шевченко повною мірою відображає її основні положення. Матеріали дисертаційного дослідження з необхідною повнотою викладені в 17 опублікованих працях дисертанта, апробовані на науково-практичних конференціях.

Усе вище викладене дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження «Концепція солідаризму: історія, теорія та практика впровадження в Україні» виконане на належному науково-теоретичному рівні, є завершеною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що вирішують конкретне наукове завдання, тобто за своєю актуальністю, новизною постановки та вирішенням дослідженої проблеми, теоретичним рівнем і практичною корисністю, достовірністю і обґрунтованістю одержаних результатів повністю відповідає вимогам п.п. 9, 11, 12 та 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567 зі змінами, а її автор – Шевченко Олена Станіславівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри правознавства
Житомирського національного
агроєкологічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент

Р.Д. Ляшенко

